Jadwiga TWARDOWSKA

INSTYTUCJE WSPIERAJĄCE INNOWACYJNOŚĆ PRZEDSIĘBIORSTW

Wprowadzenie

Pomiędzy twórcami innowacji, sektorem naukowo-badawczym, a ich odbiorcami w przedsiębiorstwach, istnieje przestrzeń, którą wypełniają instytucje i organizacje zajmujące się wspieraniem, promocją i pośrednictwem w transferze technologii i wiedzy. Są to z reguły instytucje publiczne, pełniące funkcje pośrednictwa w dostępie, zwłaszcza małych firm, do zewnętrznych zasobów wiedzy, doradztwa, finansów, i nawiązywania współpracy z różnymi partnerami. Inną ważną rolą firm pośredniczących jest pomoc obejmująca diagnozowanie potrzeb, transfer i adaptację obcych rozwiązań do rzeczywistych warunków firm. Do tej grupy należą: parki naukowe, centra innowacji, centra transferu technologii, inkubatory i ośrodki szkoleniowo-doradcze. Drugą grupą są instytucje udzielające wsparcia finansowego, stanowiącego ważne źródło finansowania zewnętrznego przedsięwzięć innowacyjnych małych firm. Obecnie są to głównie fundusze poręczeniowe, pożyczkowe i fundusze typu venture capital, w mniejszym zakresie banki czy firmy usług finansowych. Instytucje te mają głównie charakter regionalny i stanowią ważny składnik regionalnych systemów innowacji[1].

W Polsce tego typu instytucje nazywane są ośrodkami innowacji i przedsiębiorczości. Są to instytucje, poza bankami i firmami usług finansowych, o charakterze niekomercyjnym, które spełniają rolę usługową, tworząc infrastrukturę i dynamizując w ten sposób procesy rozwojowe regionu[2]. Instytucje te tworzą otoczenie w którym działają przedsiębiorstwa. Coraz więcej badań wskazuje na rosnącą rolę środowiska i otoczenia, w jakim funkcjonują firmy. Istotną rolę odgrywa polityka władz regionalnych i lokalnych, które tworzą warunki dla sprzyjającego innowacjom klimatu przedsiębiorczości. Bardzo ważnym elementem sprzyjającym wytworzeniu

[1] E. S t a w a s z, *Zewnętrzne uwarunkowania innowacyjności i wzrostu firm*, Katedra Ekonomii Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001, s. 19.

[2] Ustawa z dn. 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego reguluje działanie tego typu instytucji i jest wypełnieniem istniejącej dotąd luki w polskim ustawodawstwie.

tego klimatu są uwarunkowania prawne i polityka rządu tworząca ramy funkcjonowania gospodarki. Jednakże to najbliższe otoczenie firm ma szczególne znaczenie dla działających na tym terenie przedsiębiorstw.

Instytucje pośredniczące ogniskują swoje działania na powiązaniu sfery B+R ze sferą produkcyjną i z racji tego „spinającego" charakteru są też nazywane organizacjami pomostowymi.

Celem niniejszego artykułu jest, w części pierwszej, przedstawienie instytucji wspierających wprowadzanie innowacji do przedsiębiorstw. Część druga opracowania, przygotowana na podstawie badań ankietowych w Wielkopolsce, zawiera analizę potencjału instytucji pośredniczących, zakres współpracy i identyfikację potrzeb lokalnych przedsiębiorstw oraz określenie barier i bodźców wprowadzania innowacji. Ponadto zawiera analizę współpracy w regionalnym systemie wsparcia oraz ocenę regionalnej infrastruktury instytucji pomostowych.

Klasyfikacja instytucji wsparcia według rodzaju świadczonych usług

Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości koncentrują swoją aktywność na newralgicznych dla procesów rozwojowych obszarach wspierania przedsiębiorczości i procesów innowacyjnych w formie[3]:

- szerzenia wiedzy i umiejętności poprzez doradztwo, szkolenia, informację w ramach ośrodków szkoleniowo-doradczych;
- pomocy w transferze i komercjalizacji nowych technologii w ramach centrów transferu technologii;
- szerokiej pomocy doradczej, technicznej i lokalowej dla nowo powstałych przedsiębiorstw w pierwszym okresie działania w inkubatorach przedsiębiorczości i centrach technologicznych;
- tworzenia skupisk przedsiębiorstw (cluster) i animacji innowacyjnego środowiska poprzez łączenie na określonym zagospodarowanym terenie usług biznesowych i różnych form pomocy firmom w ramach: parków technologicznych, stref biznesu, parków przemysłowych;
- pomocy finansowej (seed i start up), w formie parabankowych funduszy pożyczkowych i poręczeniowych, oferowanej osobom podejmującym działalność gospodarczą i młodym firmom bez historii kredytowej.

Działalność tego typu jednostek jest adresowana głównie do osób i firm rozpoczynających działalność gospodarczą, które ze względu na sytuację finansową nie są w stanie skorzystać z pomocy instytucji komercyjnych. Z pomocy tej korzysta-

[3] *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, SOOIPP – Raport 2001, Katedra Ekonomii Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź – Poznań 2001, s. 19 i następne.

ją małe firmy w zakresie pozyskania, rozwoju i komercjalizacji nowych rozwiązań technologicznych.

Ośrodki Szkoleniowo-Doradcze (OSD) – to nienastawione na zysk jednostki doradcze, informacyjne i szkoleniowe, pracujące na rzecz rozwoju przedsiębiorczości i samozatrudnienia, transferu i komercjalizacji nowych technologii oraz poprawy konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw. OSD uczestniczy we wszelkich inicjatywach mających na celu rozbudowanie potencjału gospodarczego oraz poprawę jakości życia społeczności lokalnej. Cele działalności ośrodka są integralnie związane z potrzebami i wymaganiami lokalnych rynków pracy i nowych technologii. W szczególności cele te obejmują:

- wspieranie i popularyzowanie idei przedsiębiorczości i samozatrudnienia;
- pomoc w transferze i komercjalizacji technologii, audyt technologiczny;
- aktywne wspieranie inicjatyw lokalnej społeczności w zakresie tworzenia oraz rozwijania małych i średnich przedsiebiorstw;
- aktywną współpracę z lokalną i rządową administracją oraz innymi organizacjami (prywatnymi, pozarządowymi itp.) w celu tworzenia wspólnej płaszczyzny do działalnością na rzecz rozwoju gospodarczego i społecznego regionu;
- cele wynikające z doraźnych potrzeb gospodarczych i społecznych w regionie.

Centrum Transferu Technologii i Informacji (CTTI) – to nienastawiona na zysk jednostka doradcza i informacyjna, zorientowana na wspieranie i asystowanie przy realizacji transferu technologii i wszystkich towarzyszących temu procesowi zadań. Działalność CTTI ma zaowocować we współpracy z instytucjami naukowymi adaptacją nowoczesnych technologii przez działające w regionie małe i średnie firmy i przyczynić się tym samym do zwiększania dynamiki wzrostu gospodarczego oraz podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstw i struktur gospodarczych. Do podstawowych celów działalności omawianych ośrodków należy zaliczyć:

- waloryzację potencjału naukowo-innowacyjnego w regionie, tworzenie baz danych i rozwijanie sieci kontaktów między światem nauki a gospodarką;
- opracowanie studiów przedinwestycyjnych, obejmujących rozpoznanie zalet nowych produktów i technologii oraz porównanie ich ze znajdującymi się na rynku substytutami, ocenę wielkości potencjalnego rynku, oszacowanie kosztów produkcji i dystrybucji oraz niezbędnych nakładów inwestycyjnych;
- identyfikację potrzeb innowacyjnych podmiotów gospodarczych (audyt technologiczny);
- popularyzację, promowanie i rozwijanie przedsiębiorczości technologicznej.

Inkubatory przedsiębiorczości to wyodrębnione organizacyjnie i oparte na nieruchomości ośrodki łączące ofertę lokalową z usługami wspierającymi rozwój małych firm. Główne funkcje obejmują wspomaganie rozwoju nowo powstałych firm oraz optymalizację warunków dla transferu i komercjalizacji technologii poprzez:

- dostarczanie odpowiedniej powierzchni na działalność gospodarczą;

– usługi wspierające biznes, np.; doradztwo ekonomiczne, finansowe, prawne, patentowe, organizacyjne i technologiczne;
– pomoc w pozyskiwaniu środków finansowych;
– tworzenie właściwego klimatu dla podejmowania działalności gospodarczej i realizacji przedsięwzięć innowacyjnych, tzw. efekty synergiczne;
– kontakty z instytucjami naukowymi i ocenę przedsięwzięć innowacyjnych.

Podstawowym zadaniem inkubatora jest asysta w tworzeniu oraz pomoc w pierwszym okresie działania małej firmy.

Instytucja parku technologicznego to zainicjowany i subwencjonowany ze środków publicznych zorganizowany kompleks przemysłowy, w którego ramach jest realizowana polityka w zakresie: (1) wspomagania młodych innowacyjnych przedsiębiorstw nastawionych na rozwój produktów i metod wytwarzania w technologicznie zaawansowanych branżach, (2) optymalizacji warunków transferu technologii i komercjalizacji rezultatów badań z instytucji naukowych do praktyki gospodarczej[4].

Lokalne Fundusze Pożyczkowo-Poręczeniowe (LFPP) – typu seed i start-up – to nienastawione na zysk jednostki parabankowe wspomagające lokalny rozwój społeczno-gospodarczy poprzez kreowanie nowych podmiotów gospodarczych i miejsc pracy oraz postaw sprzyjających przedsiębiorczości. Fundusze świadczą pomoc finansową w formie grantów i preferencyjnych pożyczek dla rozpoczynających działalność gospodarczą oraz gwarancji i poręczeń dla małych rozwojowych firm, nieposiadających wystarczającej historii kredytowej lub wymaganych zabezpieczeń dla banku komercyjnego. Formuła funduszu i specjalnie przygotowane procedury mają połączyć potrzebę minimalizacji kosztów funkcjonowania i wymogów zabezpieczenia spłaty z potrzebą edukacji i szkolenia przyszłych przedsiębiorców oraz ciągłego monitoringu firmy. Cele działalności LFPP są integralnie związane z potrzebami i wymaganiami lokalnych rynków pracy i nowych technologii oraz strategią rozwoju lokalnego. Oferta tego typu funduszy pozwala przełamać: dyskryminację finansową nowo powstałych firm, sfinansować etap przygotowania i rozruchu nowego przedsięwzięcia gospodarczego, kiedy banki i fundusze ryzyka obawiają się zaangażować własne środki finansowe.

Fundusze venture capital są to wyspecjalizowane firmy, zajmujące się inwestowaniem w przedsięwzięcia charakteryzujące się wysokim ryzykiem, ale zarazem umożliwiające osiągnięcie bardzo wysokiej stopy zwrotu z zainwestowanego kapitału. Venture capital interesuje się głównie małymi i średnimi przedsiębiorstwami, które dysponują przewagą konkurencyjną (innowacyjny produkt lub usługa, wiedza i inne) gwarantującą sukces rynkowy, a potrzebują wsparcia kapitałowego, aby zrealizować swoje cele[5].

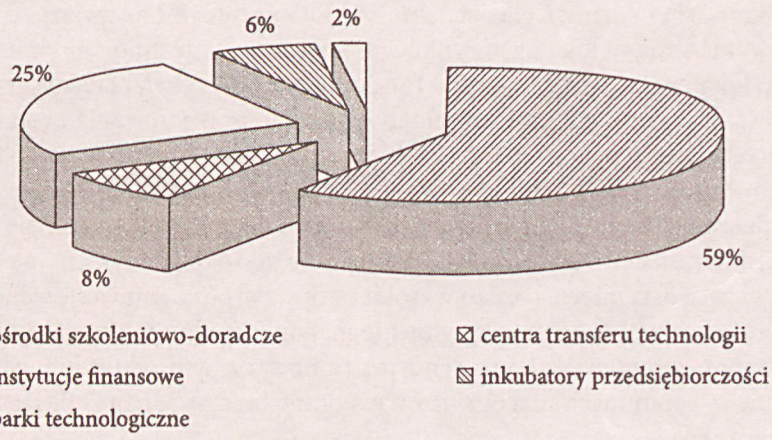
[4] A. Sosnowska i in., *Systemy wspierania innowacji i transferu technologii w krajach Unii Europejskiej i w Polsce, Poradnik przedsiębiorcy*, PARP, Warszawa 2003, s. 141.

[5] Tamże, s. 107.

Podstawy analizy empirycznej

Badania ankietowe zostały przeprowadzone w okresie maj – czerwiec 2003 roku. Do współpracy wytypowano instytucje mające największe znaczenie we wsparciu innowacyjności przedsiębiorstw w Wielkopolsce. Ankiety zawierały głównie pytania z określonymi wariantami odpowiedzi do wyboru (pytania zamknięte). Jednocześnie ankietowani nadawali rangę wybranej odpowiedzi w skali od 1 (najniższa ocena) do 5 (najwyższa). Wyniki badań przedstawiono za pomocą średniej ważonej, która uwzględnia zarówno odsetek wypowiedzi, jak i ich rangę. Własne opinie badane jednostki przedstawiały w sposób opisowy (pytania otwarte).

W wyborze badanych jednostek podstawową bazę danych stanowił Krajowy System Usług dla Małych i Średnich Przedsiębiorstw (KSU) oraz dotychczasowe informacje o tego typu instytucjach działających w regionie. Ośrodki należące do KSU wybierane są w drodze corocznych konkursów. Akredytacja w rejestrze jest dowodem, że ośrodek należący do systemu spełnia określone wymagania dotyczące organizacji pracy, świadczenia poszczególnych usług oraz współpracy w ramach sieci[6]. Ponieważ baza instytucji wspierających wprowadzanie innowacji do przedsiębiorstw jest w naszym regionie stosunkowo ograniczona, badaniami objęto znaczącą część zbiorowości. Do najbardziej znaczących instytucji w regionie należą: agencje rozwoju regionalnego i lokalnego, stowarzyszenia i fundacje realizujące programy rozwoju przedsiębiorczości, izby gospodarcze, organizacje rzemiosła, zrzeszenia i związki pracodawców, instytucje przedstawicielskie biznesu, branżowe ośrodki

Rys. 1. Badane instytucje według rodzaju prowadzonej działalności

Źródło: Opracowanie własne

[6] *Raport o stanie sektora małych średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2001–2002*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2003.

doradcze oraz fundusze pożyczkowo-poręczeniowe, wytypowane oddziały banków oferujących specjalne pakiety dla małych i średnich przedsiębiorstw.

Na wytypowanych do badań 56 instytucji, aktywny udział wzięło 47 instytucji (35 jednostek, udzielających działaniom innowacyjnym, wsparcia pozafinansowego i 12 jednostek finansowych), które stały się przedmiotem analizy.

Większość świadczonych usług przez ankietowane jednostki wsparcia dotyczy przekazywania wiedzy, doradztwa, konsultacji, a w znacznie mniejszym zakresie są to usługi transferu technologii czy wsparcia finansowego dla innowacyjnych firm (rys. 1.).

Instytucje wsparcia pozafinansowego

Wśród badanych jednostek wsparcia pozafinansowego, większość stanowiły fundacje i stowarzyszenia non profit (74%), państwowe jednostki badawczo-rozwojowe (9%) oraz jednostki publiczne i niezależne agencje publiczne (po 6%) oraz jednostki prywatne (2,9%). Głównie są to jednostki powstałe na początku lat 90. (około 70%), a więc w początkowym okresie polskiej transformacji społeczno-gospodarczej. Jednostki o dłuższym stażu to takie, gdzie do istniejących już przedstawicielskich organów samorządu gospodarczego, organizacji technicznych, wprowadzono działania wspierające przedsiębiorstwa we wdrażaniu innowacji.

Misją tego typu instytucji jest podejmowanie wszelkiego typu działalności na rzecz rozwoju przedsiębiorczości regionalnej lub lokalnej. Celem strategicznym jest działanie na rzecz podniesienia konkurencyjności wielkopolskich przedsiębiorstw w perspektywie integracji z Unią Europejską.

Zdecydowana większość działań badanych instytucji to usługi wspierające szeroko pojętą przedsiębiorczość i jest to głównie doradztwo (32%), szkolenia (15%) oraz usługi informacyjne i okołobiznesowe (18,5%). Wśród pozostałych znalazły się: opracowywanie opinii, ekspertyz i wyceny (3,1%), promocja rodzimego kapitału (2,9%), wdrażanie nowych technologii dla ochrony środowiska (2,9%), prace badawczo-rozwojowe oraz ekspertyzy (2,1%). Taka struktura świadczonych usług wskazuje, że tylko znikomy odsetek działań skierowany jest do firm innowacyjnych (transfer technologii, wdrażanie nowych technologii). Badane instytucje wsparcia działają głównie w regionie i stanowi to 76,9% ich działalności.

Firmy, do których adresowane są usługi ankietowanych instytucji, to głównie sektor małych i średnich przedsiębiorstw, o dużej różnorodności branż. Wyniki badań wskazują, że współpraca ta rozkłada się równomiernie pomiędzy wszystkimi trzema wielkościami tego typu firm. Na firmy średnie (od 50 do 249 zatrudnionych) przypada 27% działalności, na przedsiębiorstwa małe (od 10 do 49 zatrudnionych) i firmy mikro (do 9 zatrudnionych) po 26,4%. Przeprowadzone badania wykaza-

ły, że poziom innowacyjności przedsiębiorstw, z którymi współpracują instytucje wsparcia jest niski i bardzo niski (dotyczy prawie 60% firm).

Badane instytucje wsparcia pozafinansowego mają ponadtysięczny potencjał kadrowy, z tego ponad 200 osób jest zatrudnionych na czas określony. Są to głównie specjaliści zatrudnieni z zewnątrz, co przyczynia się do obniżenia kosztów utrzymania kadr. Przy specjalistycznych szkoleniach ankietowane jednostki korzystają z usług specjalistów spoza regionu. Najliczniejsze kadrowo są wszelkiego typu izby i stowarzyszenia gospodarcze.

Większość kadry merytorycznej pracującej w badanych jednostkach (60%) posiada wyższe wykształcenie. Instytucje wsparcia to w przeważającej większości małe jednostki zatrudniające do 10 osób – 63%, a prawie 90% zbiorowości to jednostki zatrudniające do 49 osób. Zatrudnieni w badanych jednostkach pochodzą głównie (94%) z Wielkopolski. Ogólne zasoby kadrowe są stosunkowo niewielkie, szczególnie w porównaniu z liczbą przedsiębiorstw w regionie.

Wsparcie finansowe innowacji

Wśród badanych 12 jednostek finansowych, 5 to banki (1 państwowy, 3 prywatne z przewagą kapitału zagranicznego, 1 prywatny zrzeszający banki spółdzielcze) oraz 1 regionalny i 3 lokalne fundusze poręczeniowe oraz 4 fundusze pożyczkowe. Większość ankietowanych jednostek finansowych działa w regionie, jedynie dwa banki określiły swój zasięg jako ogólnopolski. Większość instytucji specjalizuje się w określonym typie klienta i są to głównie małe i średnie firmy .

Ze względu na duże zróżnicowanie wewnątrz badanej grupy instytucji (od lokalnego funduszu po oddział banku) ogólna kwota kredytów udzielonych rocznie na terenie regionu waha się od 100 tys zł do 700 mln zł.

Typy oferowanych produktów finansowych, dogodny dostęp przedsiębiorstw do instytucji finansowych oraz doświadczenie wynikające z uczestnictwa w poprzednich projektach, to zdaniem badanych jednostek ich największe atuty.

Formalne kontakty z innymi instytucjami finansowymi oraz agencjami rozwoju regionalnego i lokalnego to główne formy współpracy z innymi instytucjami wspierającymi wdrażanie innowacji w przeciągu ostatnich 3 lat. Współpraca z izbami przemysłowo-handlowymi oraz stowarzyszeniami gospodarczymi ma charakter ograniczonych kontaktów. Najwyższą rangę nadano zdecydowanie kontaktom z instytucjami finansowymi, agencjami rozwoju regionalnego i lokalnego oraz z izbami przemysłowo-handlowymi i stowarzyszeniami gospodarczymi.

Instytucje wsparcia finansowego nie współpracują lub współpracują w bardzo ograniczonym zakresie z centrami transferu technologii, szkołami wyższymi/labo-

ratoriami/instytutami badawczymi oraz parkami technologicznymi. Wyniki badań potwierdzają diagnozę postawioną przed rozpoczęciem badań o bardzo słabej współpracy pomiędzy uczestnikami procesu innowacyjnego w naszym regionie.

Potrzeby regionalnych przedsiębiorstw

Głównym pytaniem, na które miały dać odpowiedź badania ankietowe, była identyfikacja potrzeb regionalnych przedsiębiorstw, a szczególnie firm innowacyjnych, w celu konfrontacji z zakresem usług oferowanych przez instytucje wsparcia. Informacje dotyczyły opinii instytucji pomostowych na temat przeszkód, jakie napotykają przedsiębiorstwa zarówno na starcie, jak i w następnych etapach rozwoju swojego potencjału innowacyjnego.

Mimo że kontakty ankietowanych jednostek z przedsiębiorstwami rozwijają się w ostatnich latach (badania obejmowały okres ostatnich 3 lat), są jednak stosunkowo ograniczone. Jedynie 1/3 badanych instytucji stale współpracuje z przedsiębiorstwami w celu rozwoju ich innowacyjnego potencjału, a aż 15% ankietowanych przyznaje, że o potrzebach innowacyjnych wie od „osób trzecich" lub w ogóle nie ma rzeczywistego rozeznania potrzeb w tym zakresie. Taka sytuacja powoduje, że oferta instytucji wspierających nie może odpowiadać zapotrzebowaniu innowacyjnych firm z powodu braku przepływu informacji.

Źródło wiedzy przedsiębiorstwa świadczy o tym, jakie kontakty i z jaką częstotliwością utrzymuje zarówno z innymi podmiotami gospodarczymi, jak i z innymi uczestnikami procesu innowacyjnego. Kontakty personalne, w różnych aspektach, uważane są za główne źródło wiedzy na temat działań innowacyjnych. Interesujący wydaje się fakt, że konkurenci plasują się w czołówce tego typu źródeł informacji, obok profesjonalnych konferencji i spotkań. Hierarchia, gdzie jednostki uniwersyteckie i inne instytuty uczelni oraz publiczne/prywatne/non profit jednostki B+R uznane zostały za najmniej istotne źródło wiedzy, oznacza brak wiedzy na temat aktualnej oferty sektora nauki i jednostek badawczych, a tym samym i o możliwościach transferu wiedzy oraz technologii.

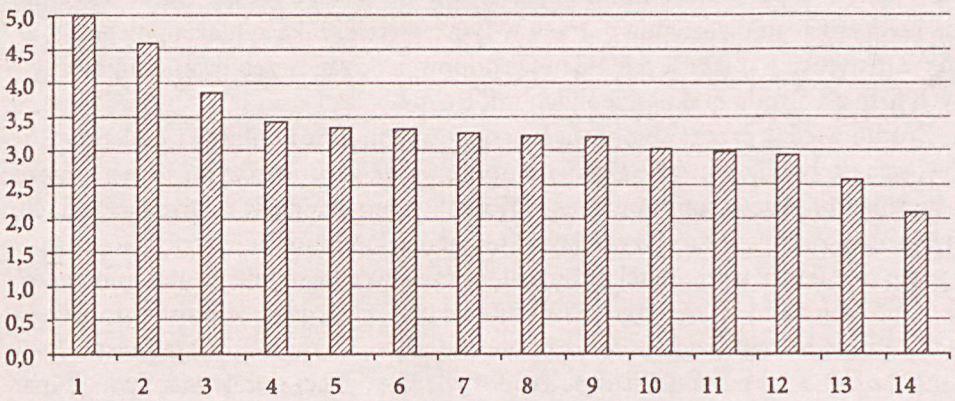
Obecnie, kiedy na światowych rynkach liczy się szybkość przepływu informacji, co daje konkurencyjną przewagę, ocena komputerowych sieci informacyjnych w dolnej hierarchii ważności jest wyraźnym sygnałem braku odpowiedniej świadomości innowacyjnej.

W opinii respondentów za główne bariery dla działań innowacyjnych w firmach regionu (rys. 2.) uznano zdecydowanie czynniki finansowe, a spośród nich zdecydowanie wskazano na brak kapitału (max ranga 5). Za kolejny bardzo istotny czynnik utrudniający działalność firm w sposób znaczący uznano wysokie koszty inno-

wacji (3), a w dalszej kolejności długi czas zwrotu nakładów inwestycyjnych (3,6) oraz wysokie ryzyko przedsięwzięcia (3,2). Kolejne ograniczające czynniki dotyczą sfery organizacji oraz poziomu świadomości innowacyjnej w przedsiębiorstwach regionu. Jako istotną barierę organizacyjną uznano utrudniony dostęp do technologii (3,1) brak możliwości kooperacji (2,7) oraz brak informacji o nowych technologiach (3,0). Stosunkowo wyrównane, wysokie rangi nadano czynnikom dotyczącym świadomości innowacyjnej.

Okazuje się, że w opinii instytucji wspierających nieodpowiednie regulacje prawne nie stanowią aż tak istotnej bariery, jak można było się spodziewać z dostępnych przed badaniami ankietowymi informacji nieformalnych. Natomiast brak wsparcia wyspecjalizowanego personelu z zewnątrz nie stanowi, w ocenie instytucji wsparcia, istotnej bariery dla firm. Ocena ta świadczy o tym, że ankietowani, pełniący przecież rolę tego wyspecjalizowanego personelu z zewnątrz, nie dostrzegają w swojej działalności braków. Jest to już zapowiedź rozdźwięku w ocenie istniejącego stanu faktycznego wśród różnych uczestników systemu innowacyjnego w Wielkopolsce.

Zważywszy na fakt, że to czynniki finansowo-kapitałowe stanowią najistotniejszą barierę dla działań innowacyjnych w przedsiębiorstwach naszego regionu, postanowiono zbadać, co stanowi największy problem dla firm w wykorzystaniu dostępnych już obecnie funduszy (rys. 3.). Wyniki badań jednoznacznie wskazują, że

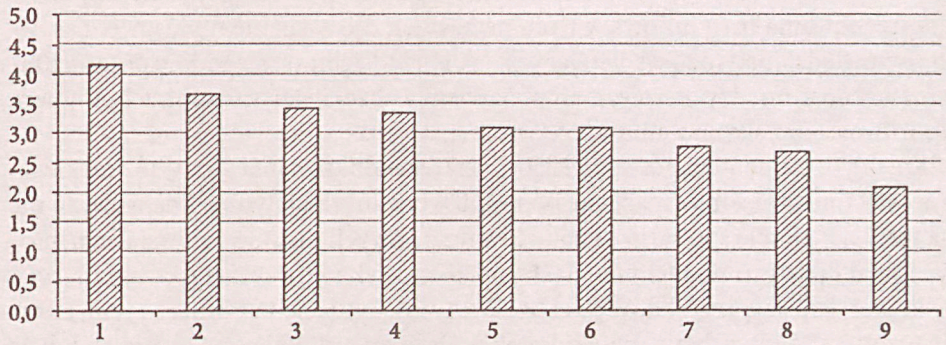
1. Brak kapitału
2. Wysokie koszty innowacji
3. Długi czas zwrotu nakładów inwestycyjnych
4. Wysokie ryzyko przedsięwzięcia
5. Utrudniony dostęp do technologii
6. Brak zainteresowania klientów
7. Brak specjalistów lub właściwych ekspertyz i wiedzy w przedsiębiorstwie
8. Brak potrzeby wprowadzania innowacji w przedsiębiorstwie
9. Brak informacji o nowych technologiach
10. Brak możliwości kooperacji
11. Nieodpowiednie regulacje prawne
12. Brak wsparcia wyspecjalizowanego personelu z zewnątrz
13. Innowacje są łatwe do naśladowania
14. Problemy w komunikacji i współpracy między działami wewnątrz firmy

Rys. 2. Bariery dla działań innowacyjnych w przedsiębiorstwach

Źródło: Opracowanie własne

to wymagania formalne (różnego typu), a nie wbrew dotychczasowej opinii koszty uzyskania kredytów, zostały uznane za najistotniejsze bariery dla przedsiębiorców w pozyskaniu dostępnych funduszy z instytucji finansowych. Jako najbardziej istotne przeszkody uznano: wymagane gwarancje i dodatkowe zabezpieczenia (4,2), czas związany z procedurą załatwiania środków (3,7), wymagania administracyjne i prawne (np. zmiany przepisów prawnych) (3,4) oraz koszt przygotowania wniosku/biznesplanu (3,3).

Wymienione czynniki świadczą o znacznym nieprzystosowaniu systemu instytucji wsparcia finansowego do potrzeb firm innowacyjnych, często małych, rozpoczynających działalność obarczoną wysokim stopniem ryzyka. Jest to wyraźny sygnał o istniejącej niszy, którą powinny wypełnić instytucje wparcia finansowego o określonym profilu i charakterze, kierujące swoją ofertę do innowacyjnych firm.

1. Wymagane gwarancje (dodatkowe zabezpieczenia)
2. Czas związany z procedurą załatwiania
3. Wymagania administracyjne i prawne (np. zmiany prawa)
4. Koszt przygotowania wniosku/biznesplanu
5. Poziom odsetek
6. Brak doświadczenia we współpracy z instytucjami finansowymi
7. Brak lub ograniczona liczba tego typu instytucji w regionie
8. Brak zaufania instytucji finansowych w stosunku do lokalnych firm
9. Utrata kontroli nad przedsiębiorstwem spowodowana zbytnim zaufaniem do instytucji finansowych

Rys. 3 Bariery w wykorzystaniu dostępnych funduszy

Źródło: Opracowanie własne

Zapytani o ocenę istniejących instrumentów finansowych ankietowani jako najistotniejsze źródło pomocy finansowej dla przedsiębiorstw uznali fundusze poręczeniowe (3,9). Jednak równie ważne okazały się te instrumenty finansowe, które są w stanie przełamać bariery, przed którymi stają przedsiębiorstwa. Należą do nich: preferencyjne kredyty, pożyczki i linie kredytowe (3,8), publiczne gwarancje dla pożyczek bankowych (3,5) venture capital/seed capital (kapitał początkowy na rozpoczęcie i wstępną fazę produkcji dla nowo powstających firm). Wysokie rangi

otrzymały te instrumenty, których jest w naszym regionie mało (fundusze poręczeniowe i pożyczkowe) albo nie ma ich wcale (venture capital/seed capital), a które są najbardziej potrzebne firmom innowacyjnym. W opinii ankietowanych uczestnictwo w programach finansowanych z UE jest stosunkowo mało znaczące.

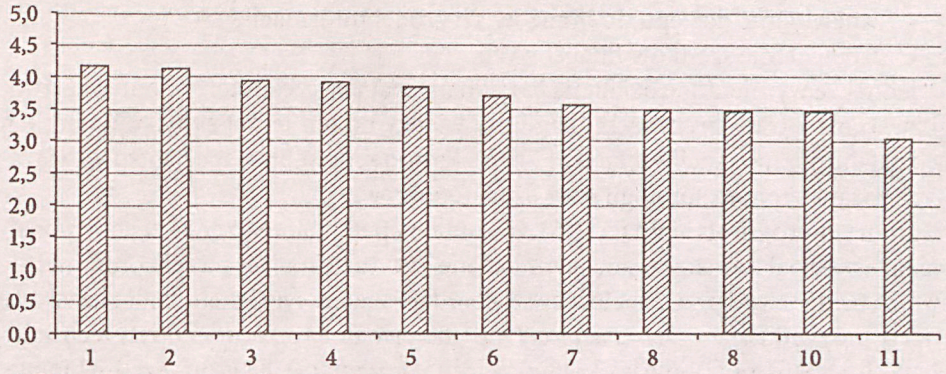
Wyrażone opinie są w części zbieżne z zaprezentowanymi, w podobnych badaniach, opiniami wielkopolskich przedsiębiorstw. Firmy z naszego regionu uznały, że „do podstawowych barier w podnoszeniu innowacyjności i unowocześniania produkcji należą problemy finansowe, w tym trudności z wykorzystaniem zewnętrznych funduszy finansowych. Bariery wykorzystania środków, wskazane przez przedsiębiorców, to raczej trudności i ograniczenia proceduralne niż same koszty kredytu i zebrania dokumentacji".

Szczupłość bazy instytucji finansowych oraz typ oferty, jaką proponują (wymagane gwarancje i dodatkowe zabezpieczenia) sprawiają, że nie mogą one zaspokoić zapotrzebowania firm innowacyjnych na zewnętrzne zasilanie finansowe. Zarówno wypowiedzi instytucji wspierających, jak i przedsiębiorstw zgodnie potwierdzają rozbieżność między oferowanym wsparciem a oczekiwanym zapotrzebowaniem i możliwościami skorzystania z tego wsparcia.

Kolejnym elementem potwierdzającym fakt niedopasowania oferty do oczekiwań przedsiębiorstw jest informacja, że ponad 50% badanych instytucji finansowych nie ma w swojej ofercie specjalnych pakietów finansowych dla nowo powstałych/młodych firm opartych na technologiach (np. jednostek szkół wyższych zajmujących się komercjalizacją rezultatów prac badawczych). Sytuację tą tłumaczą tym, że takie firmy stanowią jedynie mały odsetek podstawowych klientów instytucji lub że istniejąca oferta jest już wystarczająca. Jeżeli jednak istnieje taka oferta, to z reguły proponuje: pożyczki/kredyty, usługi doradcze oraz leasing; akredytywę, inkaso dokumentowe, e-banking, gwarancje bankowe oraz poręczenia kredytów.

Badane instytucje deklarują jednak możliwość zastosowania zróżnicowanych procedur w celu oszacowania zdolności kredytowej u nowo powstałych/młodych firm wykorzystujących nowe technologie.

Wyniki ankietowe wskazują, że regionalne przedsiębiorstwa innowacyjne wymagają różnorodnych form wsparcia (rys. 4.). Należy podkreślić, że w tym wypadku oceny były stosunkowo wyrównane, co świadczy o ważności wymienionych elementów. Spośród wymienionych za najistotniejsze uznano: technologiczne wsparcie dla rozwoju nowych procesów i produktów (4,2) pomoc w zidentyfikowaniu partnerów technologicznych; zawodowe, ustawiczne szkolenie personelu (3,9) oraz doradztwo marketingowe i promocję eksportu wyrobów nowych i zmodernizowanych (3,8). Pomimo że wsparcie technologiczne dla rozwoju nowych procesów i produktów uznano za najistotniejsze dla innowacyjnych firm, nie ma to wystarczającego odzwierciedlenia w oferowanej pomocy. Baza instytucji, które mogą udzielić profesjonalnej pomocy w tym zakresie jest w regionie stosunkowo skromna i nie dysponuje odpowiednim zapleczem personalnym. Wyniki te wskazują, w którym kierunku

1. Technologiczne wsparcie dla rozwoju nowych procesów
2. Technologiczne wsparcie dla rozwoju nowych produktów
3. Pomoc w zidentyfikowaniu partnerów technologicznych
4. Zawodowe, ustawiczne szkolenie personelu
5. Promocja eksportu nowych lub zmodernizowanych produktów
6. Doradztwo marketingowe w zakresie wprowadzania nowych lub zmodernizowanych produktów
7. Wsparcie w zakresie zarządzania innowacją
8. Wsparcie wprowadzania nowych technologii informatycznych (CAD/CAM itd.)
9. Doradztwo inżynieryjne w celu wprowadzenia nowego kompleksowego wyposażenia w firmie
10. Wsparcie w zakresie wprowadzania nowych technik zarządzania (benchmarking, systemy zarządzania informacją, planowanie zarządzania zasobami firmy itp.)
11. Doradztwo w zakresie rekrutacji wykwalifikowanego personelu

Rys. 4. Skala potrzeb regionalnych przedsiębiorstw

Źródło: Opracowanie własne

powinny pójść działania w zakresie wsparcia regionalnych przedsiębiorstw innowacyjnych.

Czynniki mające wpływ na dobrą współpracę z przedsiębiorstwami

Głównymi działaniami związanymi z promocją innowacji i transferu technologii/wiedzy do przedsiębiorstw podejmowanymi przez instytucje wsparcia są:

- seminaria informacyjne i indywidualne doradztwo dla przedsiębiorców z zakresu programów pomocowych dla firm wdrażających innowacje i nowe technologie;
- pomoc w wyborze akredytowanego wykonawcy usług w ramach programu „Innowacje i technologia" dla rozwoju przedsiębiorstw;
- organizowanie szkoleń, konferencji i seminariów, spotkań branżowych;

- zapewnienie dostępu do branżowych źródeł informacji;
- zapewnienie środków finansowych.

Jednakże wymienione działania to tylko nieznaczna część oferty, ponieważ usługi związane z transferem technologii czy wiedzy na ten temat są tylko ułamkiem w działalności instytucji wsparcia (2,9%). Powodem jest brak specjalistów związanych z transferem technologii oraz działań pokrewnych.

Dobrym prognostykiem jest fakt, że kontakty personalne uznane zostały za najważniejsze działania stosowane przez badane instytucje mające na celu promowanie swoich usług wśród przedsiębiorców. Najbardziej znaczącymi metodami okazały się wizyty indywidualne w przedsiębiorstwie (nieformalne rozmowy, audyty technologiczne itp.) (4,3), podobnie jak konferencje lub prezentacje dla grup przedsiębiorstw (4,2) oraz materiały drukowane (broszury) i internet (lub inne multimedia – CD ROM) (3,7). Podobnie oceniają te metody instytucje finansowe, dodając targi lub inne spotkania handlowe. Niska pozycja internetu i innych multimediów w rankingu metod promocji usług, w obecnej rzeczywistości znów skłania do stwierdzenia, że innowacje wśród instytucji wsparcia nie znajdują należnej im rangi.

Wysoko wykwalifikowani pracownicy i kadra zarządzająca to, zdaniem instytucji, wsparcia najważniejsze czynniki wpływające na dobrą współpracę z przedsiębiorstwami. Ponadto na współpracę wpływ mają w istotnym stopniu czynniki pozapersonalne i finansowe (zgodność oferowanych usług z potrzebami przedsiębiorstw i dostępnością różnego typu dotacji 1,0). Natomiast czynniki finansowe (dostępność dotacji dla przedsiębiorstw – 0,6 i dostępność do wewnętrznych zasobów finansowych – 0,5) okazały się głównymi barierami utrudniającymi tę współpracę.

Obecnie słaba współpraca może świadczyć o braku odpowiednich kwalifikacji stosownych do świadczonych usług (mimo znacznego odsetka kadry z wyższym wykształceniem). Brak odpowiednich, specjalistycznych kursów lub brak środków na ich przeprowadzenie stawia instytucje wsparcia w niekorzystnej sytuacji, a w efekcie skazuje na brak lub wąski zakres współpracy z przedsiębiorstwami. Równie ważnym elementem jest brak odpowiednich środków finansowych, aby współpraca ta była możliwa.

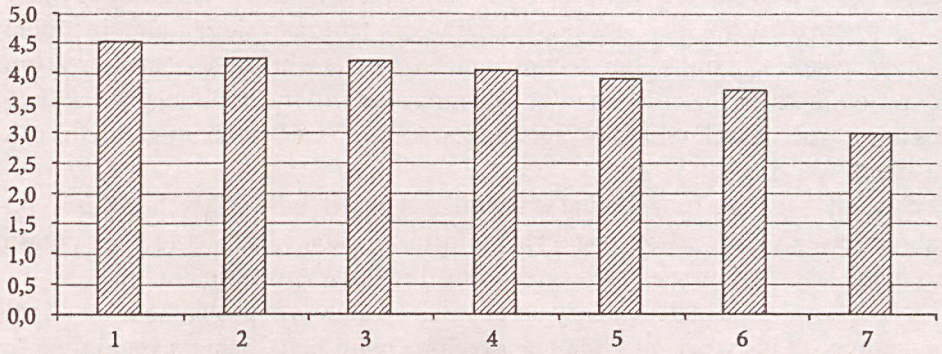
Wpływ na poprawę efektywności mają te instytucje, które są najliczniej reprezentowane w radzie (komitecie) nadzorującej badane jednostki. W przypadku instytucji wsparcia przewagę w tym zakresie mają instytucje publiczne (37,1%), przedsiębiorstwa krajowe prywatne (34,3%) i osoby fizyczne (34,3%). W przeważającej większości (96,2%) opinie przedsiębiorców, w tym prywatnych, wpływają na strategiczne kierunki działania jednostek.

Jedynie 50% badanych instytucji wsparcia było przedmiotem audytu instytucji finansujących, który tylko częściowo przyczynia się to do istotnych zmian w sposobie lub w zakresie wykonywanych usług.

Działania mające na celu poprawę poziomu świadczonych usług podejmują ankietowane instytucje i przyczyniają się one do usprawnienia własnych procedur za-

rządzania i poprawy jakości usług proponowanych przedsiębiorstwom (np. certyfikaty ISO 9000+, członkostwo w stowarzyszeniach zawodowych itp.)

Do najbardziej pożądanych działań, które mogłyby poprawić relacje miedzy instytucjami wsparcia a przedsiębiorstwami (rys. 5.) zaliczono: tworzenie finansowych zachęt, ułatwień współpracy między firmami i instytucjami wspierającymi (4,5), promowanie działań instytucji wspierających (4,2), stworzenie informacyjnej bazy danych na temat usług oferowanych przez instytucje wspierające (4,2), powołanie osób odpowiedzialnych za „pierwsze kontakty" z przedsiębiorcami (4,1), wzbogacenie i zróżnicowanie propozycji oferowanych przez instytucje wspierające dla poszczególnych sektorów gospodarki (3,9) oraz obniżenie kosztów usług instytucji wspierających (3,7).

1. Tworzenie finansowych zachęt, ułatwień współpracy między firmami i instytucjami wspierającymi
2. Promowanie działań instytucji wspierających
3. Tworzenie informacyjnej bazy danych na temat usług oferowanych przez instytucje wspierające
4. Powołanie osób odpowiedzialnych za „pierwsze kontakty" z przedsiębiorstwami
5. Wzbogacanie i zróżnicowanie propozycji oferowanych przez instytucje wspierające dla poszczególnych sektorów
6. Obniżanie kosztów usług instytucji wspierających
7. Lokalizacja instytucji wspierających w pobliżu centrali firm

Rys. 5. Działania wpływające na poprawę relacji instytucje wsparcia – przedsiębiorstwa

Źródło: Opracowanie własne

Ocena regionalnego systemu wsparcia

Na podstawie przeprowadzonych badań instytucji wspierających wprowadzanie innowacji do wielkopolskich przedsiębiorstw, można sformułować diagnozę sytuacji w regionalnym systemie wsparcia.

Instytucje wsparcia swoją ofertę kierują głównie do sektora małych i średnich przedsiębiorstw, których poziom innowacji jest w większości niski i bardzo niski.

Instytucje wsparcia w naszym regionie są głównie jednostkami małymi, do 10 pracujących, a ogólny potencjał kadrowy jest niewielki, biorąc pod uwagę liczbę działających przedsiębiorstw.

Stosunkowo słaba jest współpraca badanych jednostek z regionalnymi firmami, jedynie 1/3 badanych instytucji stale współpracuje z przedsiębiorstwami w celu rozwoju ich innowacyjnego potencjału, a 15% o potrzebach innowacyjnych wie od „osób trzecich" lub w ogóle nie ma rzeczywistego rozeznania tym zakresie.

Jednostki sektora nauki i badań zostały uznane za najmniej istotne źródła wiedzy na temat działań innowacyjnych, co świadczy o braku informacji, braku wiedzy na temat oferty tego sektora i oznacza stosunkowo niską świadomość innowacyjną.

Oferty instytucji wsparcia w bardzo ograniczonym zakresie zajmują się problematyką związaną z transferem technologii, co wynika z braku specjalistów w tym zakresie w naszym regionie, a bardzo skromna baza instytucji zajmujących się procesami transferu technologii w regionie jest niewątpliwie „wąskim gardłem" procesu innowacyjnego.

Stosunkowo dużo funkcjonuje w regionie jednostek udzielających wsparcia pozafinansowego, które udzielają głównie informacji i konsultacji. Usługi te są często oceniane jako zbyt drogie i niedostosowane do potrzeb przedsiębiorstw.

Niedopasowanie oferty podaży do popytu jest głównym problemem we współpracy między instytucjami wsparcia a regionalnymi przedsiębiorstwami. Współpraca ta jest słaba i nisko oceniana przez obie strony.

Brak kapitału uznany został za główną barierą we wprowadzaniu innowacji do przedsiębiorstw, a wymagania formalnoprawne za najistotniejszą przeszkodę w wykorzystaniu istniejących funduszy. Baza usług finansowych jest zdecydowanie niewystarczająca i niedopasowana do potrzeb i możliwości firm, szczególnie tych najmniejszych.

Instytucje wsparcia finansowego oferują środki finansowe, z których są w stanie skorzystać firmy o pewnym stażu i stosunkowo niezłej kondycji finansowej, nie jest to jednak oferta, która byłaby w stanie pomóc firmom małym, innowacyjnym o dużym ryzyku podejmowanej działalności (wdrożenia nowych technologii). Zarówno instytucje wsparcia, jak i przedsiębiorstwa nie są zadowolone z obecnej współpracy.

Przeprowadzone badania wskazują, że mimo pewnego potencjału instytucji wspierających w regionie, ośrodki te w skromnym zakresie pełnią rolę wspierającą innowacyjność przedsiębiorstw, dotychczas bardziej ogniskują się na wspieraniu przedsiębiorczości, a w znacznie mniejszym zakresie na transferze technologii, wiedzy i istotnym wsparciu finansowym. Brak koordynacji działań różnego typu instytucji wsparcia utrudnia przepływ informacji, a często powoduje dublowanie usług czy nawet niepotrzebną konkurencję pomiędzy instytucjami.

Obecna sytuacja w regionalnym systemie wsparcia wymaga podjęcia działań mających na celu:

- poprawę świadomości innowacyjnej, która pomogłaby w przeprofilowaniu świadczonych usług pod kątem oczekiwań przedsiębiorstw (lepsze dopasowanie oferty do popytu);
- poprawę dostępu do informacji i poradnictwa oraz wsparcia finansowego dla działań innowacyjnych (promocja, marketing) oraz koordynacja tych działań (regionalna platforma informacyjna);
- tworzenie konsorcjów partnerstwa publiczno-prywatnego w celu poprawy istniejącej bazy wsparcia, tworzenie nowych (lokalnych) ośrodków oraz wyspecjalizowanych, branżowych (regionalnych); rozbudowę bazy ośrodków transferu technologii i szkolenia nowych specjalistów (doradców, analityków finansowych z zakresu innowacji, specjalistów związanych z transferem technologii) po dokładnym rozpoznaniu oczekiwań przedsiębiorstw;
- stworzenie nowych instrumentów finansowych dzielących ryzyko wprowadzania innowacji z przedsiębiorcą; zaangażowanie w proces finansowania działań innowacyjnych firm ubezpieczeniowych w celu obniżenia ryzyka wsparcia finansowego (kompleksowość działań).

Powyżej nakreślone działania będą możliwe do zrealizowania przy wykorzystaniu między innymi środków finansowych z Unii Europejskiej do roku 2006 , gdzie w trzech programach operacyjnych zapisano środki na wymienione wyżej typy działań. Natomiast w kolejnym okresie programowania na lata 2007–2013, kiedy priorytetem będzie realizacja założeń strategii lizbońskiej, przyjmującej, że gospodarka UE do roku 2010 będzie najbardziej konkurencyjną gospodarką na świecie, realizacja powyższych zadań będzie miała najwyższą rangę. Bardzo pozytywnym sygnałem dla podniesienia innowacyjności naszego regionu jest fakt, że kolejny okres programowania przyniesie zmiany w procesie negocjacji z Komisją Europejską i zgodnie z założeniami samorządności to władze regionu, podczas negocjacji z Brukselą, będą decydowały o głównych priorytetach rozwoju w regionie (rozdział środków finansowych z funduszy europejskich), a nie jak dotąd władze krajowe.

Bibliografia

Chmielewski R., Stryjakiewicz T., Twardowska J., Waloszczyk J., *Innowacyjność przemysłu i jej zróżnicowanie w układzie wojewódzkim*, Biuletyn KPZK, Zeszyt 1, Warszawa 2001

Gaczek W.M., *Zróżnicowanie wewnętrzne województwa Wielkopolskiego*, Biuletyn KPZR, Zeszyt 197, Warszawa 2001

Matusiak K.B., Stawasz E., Jewtuchowicz A., *Zewnętrzne determinanty rozwoju innowacyjnych firm*, Katedra Ekonomii Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2001

Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce, SOOIPP – Raport 2001, Katedra Ekonomii Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź – Poznań 2001

Raport o stanie sektora małych średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2001–2002, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2003

Systemy wspierania innowacji i transferu technologii w krajach Unii Europejskiej i w Polsce, A. Sosnowska, K. Poznańska, S. Lobejko, J. Brdulak, K. Chinowska, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2003

Jadwiga TWARDOWSKA

INSTITUTIONS SUPPORTING INNOVATIVENESS OF ENTERPRISES

Summary

The aim of the article is to present institutions supporting the implementation of i innovations in enterprises, to analyze the potential of intermediary institutions, the range of cooperation, to identify the needs of local enterprises, barriers and stimuli for the introduction of innovations, to analyze cooperation in the regional system of support and to assess the regional infrastructure of bridging institutions.

Supporting institutions direct their offer mainly to the sector of small and medium-size enterprises where the level of innovations is generally low or very low. These are mostly small units, employing up to 10 people and their general staffing potential is not very high. The offers of the supporting institutions are very limited as regards the transfer of technology, which results from the fact that there are no specialists in this field in Wielkopolska. A very modest number of institutions dealing with technology transfer in the region is undoubtedly a bottleneck of the innovation process.

The studies show that despite certain potential of the institutions of support in the region, they play their supporting role to a very limited extent, concentrating much more on fostering entrepreneurship. The lack of coordination of activities between different types of institutions of support hinders the flow of information and frequently is the reason for „doubling" their services or even unnecessary competition between them.